

ИНФОРМАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ ИЛИ САМОСТОЯТЕЛНО УЧЕНЕ?

Д-р Таня Желязкова – Тея,
секция "Философски науки" към СУБ

Доста често изследователските проблеми се появяват случайно за самите изследователи. Подготвяйки докторската си дисертация по теория на познанието за разбирането като философски проблем, преди шест години в библиографията ми попадна „Меморандум за непрекъснатото образование на Европейска комисия по образованието” [8]. В него се казва, че „*Има три основни категории целенасочена образователна дейност*”: формално образование, неформално образование и информално образование [8, с. 3]. След дефинирането им в документа е използван и новият термин „широкообхватно” образование, което „*включва в себе си като взаимнодопълващи се разновидности формалното, неформалното и информалното образование*” [8]. Изследователското предизвикателство дойде от тезата, че „*информалното образование пък обикновено липсва от картината, въпреки че това е най-старата форма на образование и поставя най-важната основа на ранното обучение*” [8], както и от уточнението, че „*информалните форми на обучение представляват огромен образователен резервоар и могат да служат като източник за иновации в методите за преподаване и учене.*” [8] Това беше напълно достатъчно, за да поискам да „потъгна” в дебрите на изследователското търсене за същността, ролята и значението на *информалното образование* и да го направя подтема на дисертацията си. Направих това като философ, а не като филолог, лингвист или терминолог, въпреки че разчитах на три обективни обстоятелства: втората ми специалност – български език (формално образование), школите по чужди езици (неформално образование) и придобития усет към езика в резултат на многобройните страници, които трябваше да прочета като научен редактор на философска литература (информално образование).

Първата задача естествено беше да си потърся литературната компания и това не се оказа особено трудно. Останах изненадана, че на английски език съществува цяла „Енциклопедия за проучване на теорията и практиката на информалното образование, обучението през целия живот и социалното действие” [13]. В нея се разглеждат историята на информалното образование, информалните ментори и възпитатели, участниците и процеса на информално образование, информалното образование в училищата и коледжите, с жени и младежи и много други теми. В други източници се говори за признаване и акредитиране

на информалното и неформалното учене във висшето образование (опита на Франция и Шотландия, 2003), за валидиране на неформалното и информалното учене: политика и практики в страните-членки на ЕС (2004).

На руски език открих доста точно определение на информалното образование, „*което се получава във всекидневния живот без ясно установени цели. Това е непрекъснат процес на формиране у всеки човек на отношения, ценности, навици и знания в резултат на ежедневните събития, възпитателните въздействия и окръжаващата среда – например, семейството и съседите, работата и игрите, пазарът, библиотеките, средствата за масова информация.*” [12]

С други думи, живеейки, ние постоянно сме в лоното на информалното образование, без дори да знаем това и без да подозираме как се дефинира този факт в теорията. Информалното образование всъщност е житейският опит, който трупаме от раждането си до края на живота си във всякакъв контекст.

Но източниците на български език за информалното образование бяха твърде малко, предимно публикации, осъществени в рамките на проекти, като книга за информалното учене, професионално ориентиране на тийнейджъри, валидиране на знания, умения и компетентности, придобити чрез неформалното образование и информалното обучение [7].

Търсейки причините за това обстоятелство, открих, че този вид образование присъства в българската нормативна уредба не като информално образование, а чрез неточните преводи „самостоятелно учене” или „неофициално образование”. Така се появи предизвикателството да се намери отговора на въпроса: Защо България изоставя в научноизследователското и теоретичното разработване на информалното образование?

Съществуват доста дефиниции на т.нар. от мен „образователна триада” [4] – формално, неформално и информално образование, които съм цитирала в деветте си публикации за информалното образование, включени в Научния електронен архив на Нов български университет и могат да бъдат открити чрез Google наука. В качените публикации за информалното образование могат да се намери съпоставителна таблица между трите

вида образователна активност – формално, неформално и информално образование, разгледа ни и като „образователна пирамида“.

Преди да представя своите аргументи „за“ използването на термина „информално“ вместо „самостоятелно“ образование/учене, ще предложа възможните най-кратки дефиниции за „образователната триада“, приети в Европейския съюз (ЕС).

Последните по време дефиниции се намират в „Препоръка на Съвета от 20 декември 2012 г. относно валидирането на неформалното и самостоятелното учене“ [14]. И този последен превод на български език, в който се подменя европейският термин „информално учене“ със самостоятелно учене, е поводът за настоящото становище. Но държа да подчертая, че този „проблем на превода“ още от самото начало на моя интерес към информалното образование не е несъгласие с мнението на българските терминологи, а изследователска отговорност пред научната общност и българското общество за използването на понятие, чието съдържание и обем трудно би могло да се преведе на български език с една единствена и недвусмислена дума.

„Формалното учене означава учене, което се извършва в организирана и структурирана среда, която е специално предназначена за учене, и обикновено води до присъждането на квалификация под формата на свидетелство или диплома.“

„Неформалното учене означава учене, което се осъществява чрез планирани дейности (по отношение на учебните цели и учебното време) и при наличие на някаква форма на подпомагане на учебния процес (напр. връзка между учещ и преподавател).“

„Самостоятелното (информалното) учене означава учене, което е в резултат на ежедневни дейности, свързани с работата, семейството или свободното време. То не е организирано или структурирано по отношение на целите, учебното време или подпомагането на учебния процес; самостоятелното (информалното) учене може да е непреднамерено от гледна точка на учещия.“ [14, с. 5]

Поради съществуването на твърде разнообразни, макар и коректни по смисъл дефиниции на информалното образование, за целите на моята изследователска и популяризаторска работа съм формулирала следната дефиниция за *информалното образование като неорганизирано, неструктурирано, несистематизирано и непреднамерено натрупване на знания, умения и навици (включително компетентности) в процеса на живеене*. Тръгвайки от нея, по-долу ще представя аргументи за използването на заемката „информално“ образование/учене в българския език,

вместо неточния превод „самостоятелно“ учене, защото „заемането е един от най-продуктивните начини за попълване на терминологичните системи с нови единици“, като „заемките не застрашават езика, а го обогатяват“. [6, с. 40]

Защо ангажирам вниманието на учените, законодателите, политиците, социалните партньори и всички хора с необходимостта от синхронизиране на българската нормативна уредба в сферата на образованието с европейските стандарти, заемайки термина „информално“ образование/учене?

Предстоящото въвеждане в българското законодателство на процедурата по валидиране на знания, умения и компетенции, придобити чрез неформално образование и информално учене [3], ще даде възможност на всички граждани на ЕС и най-вече на младите хора да повишат своята професионална квалификация и да заемат достойно място в европейския пазар на труда.

Нарастващата интернационализация в сферата на образованието, както и членството на България в ЕС, налагат използването на установена в другите страни терминология, както и *избягване на проблеми в превода* на документите на ЕС и на нашите нормативни документи на езиците на държавите-членки и в международните статистически изследвания. Пример за това е преводът на цитираната вече „Препоръка на Съвета от 20 декември 2012 г. относно валидирането на неформалното и самостоятелното учене“ [14], където всъщност става дума за информалното учене. Тя е свързана с *26 стратегически документи на ЕС* от 1989 г. до днес, кореспондиращи по някакъв начин с процесите на *признаване на резултатите от неформалното и информалното образование/учене*, които след 2007 г. се превеждат на български език с многозначния и логически неиздържан термин „самостоятелно“ образование/учене. Вече сме свидетели на затрудненията на преводачите да се справят коректно с превода на този термин, който може да бъде намерен в научната литература и като „аформално“ образование [9, с. 27, 49].

По данни на Института за български език (ИБЕ) към БАН *само в три славянски езици на държавите-членки на ЕС (България, Полша и Словения) е намерено различно решение за назоваване на informal learning*, вместо да се използва директно като материална заемка терминоелементът „информален“. „Informal“ е част от логическа триада с латински корен, преминал в другите европейски езици: формално (*formal education/learning*), неформално (*non-formal education/learning*) и информално (*informal education/learning*) образование/учене. В българския език първите два елемента на триадата са приети без превод, а за третия е възприет неточен по обема

и съдържанието на термина превод.

Използваният в българските нормативни документи досега термин „самостоятелно учене“ със своята многозначност въвежда в заблуждение, тъй като самостоятелното учене е елемент от формалното образование (например – „самостоятелна форма на обучение“, самостоятелна подготовка на уроците, самостоятелно учене в дистанционното обучение). Освен това не става ясно защо е необходимо преведеният на български език термин като „самостоятелно учене“ да бъде допълнително дефиниран, като му се приписват характеристики от друг термин, в случая „информалното образование/учене“. *Обемът на понятието „информално образование/учене“ е значително по-широк, включвайки целия жизнен опит на личността, без значение на контекста, в който той е придобит. С други думи, това е учене в процеса на живеене. А това учене всъщност често е несамостоятелно, т.е. случва се в колективна среда и е реализация на идеята за образование „като част от всичко, което правим“ [2, с.185].*

Обучението все повече излиза от общоприетото разбиране, което се обвързва с формалното образование, и се осмисля като непрекъснат процес на учене през целия живот. Този непрекъснат процес на учене по своето съдържание е информалното учене, което при определени обстоятелства прераства в неформално или формално образование.

Изискването за валидиране по стандартите на ЕС на информалното образование/учене по същество означава признаване на натрупването на знания, умения и навици в процеса на живеене и във всякакъв контекст. То включва хобито, доброволчеството, културния живот, общуването в семейната, родовата или етажната общност, придобитите нови умения на работното място, екскурзиите и заниманията през свободното време, т.е. всичко, което формира нашата житейска опитност.

Информалното образование/учене е най-близката до личността възможност за навлизане или връщане във формалната образователна система за целите на пазара на труда. То се явява мощен инструмент и за превенция на отпадането от образователната система.

Съпротивата за въвеждането на термина „информално образование/учене“ в българската нормативна уредба води и до невъзможността в България да се развива т.нар. „информална педагогика“ („самостоятелна“ педагогика е безсмислица) като дял от социалната педагогика с изключително значение за разрешаване на редица тежки социални проблеми на нашето съвремие и най-вече с обгрижването на младото поколение. А от това кой и как работи с децата на една стра-

на зависи нейното бъдеще.

Един от аргументите срещу директното заемане на терминоелемента „информално“ е твърдението на терминологите от ИБЕ за равнозначност на представките „не“ и „ин“ в българския език.

В „Речник на чуждите думи в българския език“ [11, с. 275-290] са включени 32 чужди думи с представка „ин“, като в 15 от тях тя се превежда като „не“, в 14 като „във“ и в 3 като други. Поради това не може да се твърди за липса на традиция за използване на представката „ин“ в българския език, както и за нейното превеждане единствено като „не“. Доказателство за това са следните терминологични триади: валиден, невалиден, инвалиден (нездрав); дискретен, недискретен, индискретен (който не пази тайна); корпоративен, некорпоративен, инкорпоративен (присъединен); сцениран, несцениран, инсцениран (нещо с цел заблуда, в сцена). От посочените примери е видно, че представките „не“ и „ин“ дават различно съдържание и значение на определенията в конкретните терминологични триади.

В „Латинско-български речник“ [1, с.337] „in-formis“ означава без форма, неоформен, а „in-formo“ означава давам вид, представям си, възпитавам. Представката „in“ в зависимост от думата, пред която е поставена (за място, за време или за други отношения), варира от „в, но, до, за, на“ до „спрямо, срещу, против“, а не само частица за отрицаване. Информалното образование/учене именно е неоформено, без форма, има възпитателен ефект и е насочено към успешно живеене.

„Заемането на чужди думи е резултат на икономически, политически и културни връзки с други народи, когато заедно с навлизането на нови обекти, нови понятия се заемат и техните названия“ [10, с. 117-118]. В тази връзка не препоръчвам търсене на превод на термина „информално образование/учене“, а неговото заемане с цялото му богато съдържание, разработено в достатъчно литературни източници, част от които представям тук.

„За изследователите, законодателите и ползвателите на езика е по-важно да бъдем разпознаваеми в ЕС, ползвайки без превод термина „информално образование“, отколкото в носителя на езика, налагайки заблуждаващия полисемантичен превод „самостоятелно учене“. Така се избягват проблеми с развитието на езика, с превода, с нормативната уредба и с комуникацията, особено при обратния превод (самостоятелно като наречие в обратния превод е „separately“ или „by himself“, самостоятелно учене се превежда само с „learning“, а самостоятелно образование – със „self-education“). [5, с. 219-220]

В резултат на изложените аргументи считам за коректно, позовавайки се и на първото становище на ИБЕ при БАН от 2010 г., да предложи ползването на термина „информално образование/учене“ със съответното му дефиниране, вместо неговия български превод (всъщност такъв не би могъл еднозначно да бъде направен) като „самостоятелно учене“, защото и той се нуждае от дефиниране поради полисемантичност. Използването на „самостоятелно учене“ поражда проблема как да се обясни на българските граждани в европейска България, че освен самостоятелното учене, което е елемент на формалното образование, има още едно „самостоятелно учене“, чиито резултати могат да бъдат валидирани, т.е. формализирани чрез специална процедура. По този начин те ще могат да отстояват правото си на труд чрез зачитане на знанията, уменията и компетенциите, придобити от личността в рамките на нейния жизнен опит чрез „информално образование/учене“.

На скептиците бих предложила да заменят термините „маркетинг“ с „пазаринг“ или „иновация“ с „нововъведение“ и да ги дефинират. Вероятно по сходни причини абсолютно чуждата конструкция „интелектуални способности“ не е заменена с предложението на българския филолог Александър Теодоров – Балан (1859-1959) за „умовити похватности“.

Поради изложените по-горе аргументи, не приемам твърдението, че информално учене „по езиковия си смисъл е напълно равнозначно на неформално учене“. В ново становище от 2013 г. ИБЕ прави уговорката „към настоящия момент“, което означава изразена възможност за нова промяна на позицията в зависимост от потребностите на езика. Защото понякога теорията като идеален конструкт се различава от езиковата реалност в международен контекст. Приветствам казаното в становището, че „в науката вечни истини няма“, че „натрупването на нови факти и наблюдения неизбежно налага промяна на мненията на учените“ и че „през определени периоди от време терминологиите в различните области се преразглеждат и в зависимост от новите данни се нанасят поправки в тяхното съдържание и в тяхната езикова форма“ [Писмено становище на ИБЕ до Фондация „Институт за информални иновации“].

За последните три години в българското езиково пространство се създадоха достатъчно научни изследвания за термина „информално образование“, осъществиха се проекти за информално образование с европейско финансиране, а Google вече прави разлика между неформално и информално образование на български език. Това не са пренебрежими факти, за да връщаме назад процеса по синхронизиране на българската

нормативна уредба в сферата на образованието с европейските стандарти. Освен това „информално образование/учене“ не следва да се разглежда като самостоятелен термин, а като неотменима част от логическата и семантична международна терминологична триада – формално, неформално и информално образование. Това са термини, добили гражданственост в по-голяма част от света и вече имат интернационален характер.

За това пред нас като страна-член на ЕС, стои въпроса: Накъде да вървим?. В посока на хармонизация на понятията, като регулаторните действия на нашите нормативни актове станат във възможната максимална степен кореспондентни с актовете на ЕС. Или да се наредим редом с изключенията и да пренебрегнем правила, които вече успешно действат. Важната национална цел би следвало да бъде да се съизмерваме с универсалната юридическа аналогия.

Въвеждането на европейската терминология не е само езиков въпрос. Използването на термините в правни текстове не е междуинституционален езиков спор, а въпрос на адекватност на нормативната база на държава-член на ЕС. В този смисъл би било *по-правилно България да не бъде сред трите държави в ЕС с различно решение за назоваване на informal learning, а да се присъедини към семейството на разбиращите се без превод, още повече че става въпрос не само за informal learning, но и за informal education.*

Стремежът за чистота на българския език не следва да деформира самия процес на европейска интеграция. Едно стратегическо решение ще изведе спора от полето на стриктната терминология в полето на улесняване на комуникацията в общото европейско семейство, за да ни е по-лесно да се разбираме.

Литература

1. Войнов, М. Ал. Милев. Латинско-български речник. Четвърто стереотипно издание, НИ, С., 1990.
2. Доклад на Международната комисия за развитие на образованието към ЮНЕСКО, 1972.
3. Европейски насоки за валидиране на неформално и информално обучение на CEDEFOP, 2009.
4. Желязкова (Тея), Таня. Информалното образование като значим елемент от образователната триада. // Стратегии на образователната и научната политика, 2010, бр. 2, с. 164-180.
5. Желязкова-Тея, Таня. Информалното – предизвикателство пред философията на XXI век. В: Съвременни предизвикателства във философията. Секция „Философски науки“, СУБ, С., 2013, кн. 1.
6. Исса, Катя. Отново по въпросите на термино-

- логията. //Наука, СУБ, 2012, бр. 6.
7. Марков, Марчо. Валидирането на знания, умения и компетентности, придобити чрез неформалното образование и информалното обучение – ключов аспект на всяка стратегия, насочена към учене през целия живот. В: Валидиране на компетентности, придобити на работното място в България. УНСС, С., 2012.
 8. Меморандум за непрекъснатото образование, Европейска комисия по образованието, Брюксел 2000.
 9. Николаева, Силвия. Неформално образование. Философии, теории, практики. 2008.
 10. Попова, М. Терминът – инструмент на знанието. //Български език и литература, година LV, книжка 2, 2013.
 11. Речник на чуждите думи в българския език. Трето преработено и допълнено издание, НИ, С., 1970.
 12. Глосарий терминов по вопросам инклюзивного образования <http://mp.minsk.edu.by/sm.aspx?uid=754> – 22.11.08.
 13. Encyclopaedia exploring the theory and practice of informal education, lifelong learning and social action. First published November 1999. <http://www.infed.org/encyclopaedia.htm> – 22.11.08.
 14. COUNCIL RECOMMENDATION of 20 December 2012 on the validation of non-formal and informal learning. Превод на български език: ПРЕПОРЪКА НА СЪВЕТА от 20 декември 2012 година относно валидирането на неформалното и самостоятелното учене (2012/C 398/01).

ФОНДАЦИЯ
„АКАДЕМИК
ЕВГЕНИ МАТЕЕВ“

FOUNDATION
„ACADEMICIAN
EVGENI MATEEV“

П О К А Н А

ИНСТИТУТ ЗА ИКОНОМИЧЕСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА БАН
КАТЕДРА „МАРКЕТИНГ И СТРАТЕГИЧЕСКО ПЛАНИРАНЕ“ НА УНСС
СЕКЦИЯ „ИКОНОМИЧЕСКИ НАУКИ“ КЪМ СУБ

НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ

„Управление, ефективност, интеграция В търсене на съвременни решения“

(24 април 2014 г., Институт за икономически изследвания на БАН)

Основни тематични направления:

- Националната икономика и предизвикателства за успешна интеграция в европейската и световна икономики: ефективност и конкурентоспособност.
- Стратегическото планиране и управление – в търсене на нови методи и подходи за ефективни инвестиции, рентабилност и производителност на труда.
- Новите технологии, образованието и обучението за икономическо развитие и социална сигурност.
- Социокултурни, политически и геополитически аспекти на икономическата динамика на България.

За контакти:

mateev_conference_2014@abv.bg